

Eitem / Item	Dyddiad / Date
36.9	04/09/2023
Teitl / Title	Er / For
Adroddiad Cyflawniad Strategaeth Iaith Ceredigion 2018-23	<i>Gwybodaeth</i>
Crynodeb o'r Materion / Summary of Issues	
<p>Fe sefydlodd Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 fframwaith cyfreithiol i orfodi dyletswyddau ar sefydliadau penodol, gan gynnwys Cyngor Sir Ceredigion i gydymffurfio â safonau mewn perthynas â'r iaith Gymraeg.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Mae Safon 145 yn gosod dyletswydd ar y Cyngor Sir i ddatblygu a chyhoeddi strategaeth 5 mlynedd sy'n esbonio sut mae'r Cyngor yn bwriadu hybu'r Gymraeg ac hwyluso defnydd y Gymraeg o fewn yr ardal ehangach. Yn rhan o'r Strategaeth mae'n ofynnol gosod targed ar gyfer cynnal neu gynyddu'r nifer o siaradwyr Gymraeg o fewn yr ardal erbyn diwedd y cyfnod 5 mlynedd dan sylw. ➤ Mae Safon 146 yn ei gwneud yn ofynnol i asesu i ba raddau mae'r Cyngor wedi dilyn y strategaeth honno ac wedi cyrraedd y targed a osodwyd ganddi ar ddiwedd y pum mlynedd. Mae cyfnod y Strategaeth gyfredol yn dod i ben yn 2023 ac mae'r adroddiad cyrhaeddiad hwn wedi cael ei baratoi, gyda mewnbwn ein partneriaid. <p>Mae'r adroddiad mewn dau rhan:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Adroddiad Adolygu Strategaeth Iaith: sy'n adrodd ar ein dulliau o weithredu, ynghyd â'r dulliau o fesur canlyniadau ○ ATODIAD 1: Adroddiad ar Gyflawniad Strategaeth Iaith: sy'n adrodd ar yr holl weithgareddau a drefnwyd er mwyn hybu defnyddio'r Gymraeg <p>Prif nod Strategaeth Iaith Ceredigion 2018-23 oedd anelu at gynyddu defnydd o'r iaith ym mhob agwedd ar fywyd y Sir; gosodwyd tri maes strategol i'w gyflawni yn rhan o'r strategaeth:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Cynyddu sgiliau iaith trigolion Ceredigion ➤ Cynnal a chynyddu'r cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yng Ngheredigion mewn amrywiol gyd-destunau ➤ Sicrhau amodau cymdeithasol sy'n galluogi'r Gymraeg i ffynnu yng Ngheredigion <p><u>Crynodeb o'r prif gyflawniadau</u></p> <p>Mae'n glir o'r adroddiad hwn bod gwaith sylweddol wedi'i gyflawni o ganlyniad i weithredu'r strategaeth. Yn ystod oes y Strategaeth, mae nifer o gynlluniau bwriadus wedi mynd i'r afael a cheisio dylanwadu ar ddefnydd yr iaith; ac o ganlyniad o bosib mae statws a lle y Gymraeg wedi cynyddu yng Ngheredigion.</p> <p>Rydym hefyd o'r farn bod y sylw cynyddol sydd yn cael ei gosod ar y Gymraeg gan Lywodraeth Cymru, drwy ddeddfwriaeth a pholisïau canolog yn cael effaith</p>	

gadarnhaol ar lesiant y Gymraeg. Y ddogfen arweiniol ym maes polisi a chynllunio iaith yng Nghymru yw Strategaeth Cymraeg 2050 Llywodraeth Cymru, sydd wedi gosod targed o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Mae'r Strategaeth iaith hwn yn cefnogi gweledigaeth Strategaeth Cymraeg 2050 ar lefel lleol.

Mae'r gwaith ynghlwm wrth Strategaeth iaith Ceredigion yn ceisio bod yn gynhwysol, fel bod pawb yng Ngheredigion yn teimlo bod yr iaith yn perthyn iddyn nhw, a bod gan bob un rôl i chwarae wrth warchod y Gymraeg ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Y nod yw gweld y Gymraeg yn destun balchder i holl drigolion Ceredigion, yn ddysgwyr y Gymraeg, yn siaradwyr Cymraeg swil, yn siaradwyr rhugl a'r di-Gymraeg.

Dyma rannu ychydig o brif gyflawniadau gweithredu'r Strategaeth iaith mewn rhifau:

- **210** o ddigwyddiadau ym Mhentref Ceredigion, Eisteddfod Genedlaethol Tregaron 2022, gyda **1,500** o blant wedi cymryd rhan gyda'u hysgol mewn perfformiad o ryw fath ar y maes.
- **71.2%** o blant yn derbyn addysg cyfrwng Cymraeg yng Ngheredigion
- **3** Ysgol wedi cyrraedd lefel Aur Siarter Iaith Ysgolion Ceredigion, **16** Arian a **19** Efydd.
- **3** canolfan trochi iaith ar gyfer hwyrdyfiaid wedi'u cynnal, ers mis Medi 2022 cyfanswm o 20 disgybl
- Pob sefydliad cyhoeddus sy'n rhan o Fforwm Dyfodol Dwyieithog yn cynnig cyrsiau Cymraeg i'w staff. Cyngor Sir Ceredigion: **65** aelod o staff wedi derbyn y cyfle i ddysgu Cymraeg drwy gynllun Tiwtor Cymraeg y Gweithle; **21** aelod o staff yn siaradwyr newydd drwy fod wedi cwblhau Cwrs Uwch.
- **670** o ddysgwyr wedi cofrestru ar gyrsiau dysgu Cymraeg yn y gymuned drwy wasanaeth dysgu Cymraeg Ceredigion-Powys-Sir Gâr: **151** wedi cofrestru ar gyrsiau lefel Uwch neu Hyfedredd
- **62%** o darparwyr gofal plant yn darparu gwasanaeth Cymraeg neu wasanaeth dwyieithog
- **16%** o'r holl alwadau a dderbynnir gan wasanaeth Cwsmeriaid Clic yn Gymraeg
- **2,967** o aelodau gan fudiad yr Urdd yng Ngheredigion; 27 adran ysgol gynradd yn cwrdd pob wythnos: 780 o aelodau yn mynychu
- **713** o aelodau gan fudiad Ffermwyr Ifanc; 18 o glybiau, gyda phob un o'r Clybiau yn gweithredu trwy gyfrwng y Gymraeg.
- **60%** o ddarpariaethau Gwasanaeth Ieuentid Ceredigion trwy gyfrwng y Gymraeg, a'r gweddill yn ddwyieithog. Cyfradd boddhad 100% gan bobl ifanc ym mhob rhaglen gweithgareddau gwyliau.
- **515** o blant wedi derbyn gwersi nofio cyfrwng Cymraeg / dwyieithog
- **34** o weithgareddau wedi'u hwyluso yn y Gymraeg gan Menter Iaith Cered ar gyfer teuluoedd, plant a phobl ifanc
- **32** o fusnesau yng Ngheredigion wedi gwella eu defnydd o'r Gymraeg drwy gyswllt dwys gyda Menter Iaith Cered o dan gynllun Helo Blod.
- **4** tref wedi cynnal gorymdaith Gŵyl Dewi yn 2023
- **31** o geisiadau wedi cael eu cefnogi drwy gynllun Arfor 1, gyda'r prif amcan o hybu defnydd yr iaith Gymraeg mewn busnes; 61.7 o swyddi wedi creu: 40.5 swyddi wedi'u diogelu.

Rhai Uchafbwyntiau eraill:

- Hwyluso tfeniadau ar gyfer Eisteddfod Genedlaethol lwyddiannus iawn yng Ngheredigion – yr ŵyl wedi amlygu bod y Gymraeg yn iaith ddeinamig, naturiol

a pherthnasol i drigolion Ceredigion

- Gwasanaeth Addysg Ceredigion wedi cyhoeddi Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg 2022-32, ac wedi sefydlu gweithgor i fynd i'r afael â'r cynllun gweithredu.
- Y Gwasanaeth Addysg wedi creu adnoddau ar gyfer annog rhieni a disgyblion i ddilyn addysg cyfrwng Cymraeg.
  - Canllaw a fideo 'Byw a Bod' wedi ei rannu'n eang
  - Llyfryn cymorth geiriau ac ymadroddion defnyddiol Cymraeg ar gyfer rhieni a gwarcheidwaid. Pob Ysgol yn y Sir wedi derbyn stoc o lyfrau.
- Uned Gofal Plant wedi bod yn llwyddiannus wrth hyrwyddo defnydd y Gymraeg o fewn lleoliadau gwarchod plant:
  - Gwarchodwraig Plant o Landysul wedi ennill gwobr Gofalwn Cymru 2021
  - Aelod o staff Meithrinfa Aberporth wedi ennill gwobr Dysgwr y Flwyddyn 2021 drwy gynllun 'Camau'
- Cangen Urdd Ceredigion wedi cyrraedd 4ydd safle ar y bwrdd sgorio ar draws Cymru yn Eisteddfod yr Urdd 2022.
- Mudiad Ffermwyr Ifanc Ceredigion wedi dod i'r brig dros Gymru gyfan wrth gystadlu yn y Sioe Amaethyddol Frenhinol Cymru yn Llanellwedd.
- Cais llwyddiannus i Gronfa Cynnal y Cardi, er mwyn medru bwrw ati i greu Pecyn Croeso Ceredigion, mewn ymdrech i gymhathu mewnfudwyr
- Strategaeth Economaidd Ceredigion (2020-35) wedi'i gyhoeddi, a thrwy hyn datblygu economi ffyniannus sy'n sicrhau bod gan y rhai sy'n siarad Cymraeg yr hyder, y sgiliau a'r cyfleoedd i ddatblygu busnesau, i weithio mewn swyddi o werth uwch, ac i weld Ceredigion fel lle ffyniannus ac egnïol i fyw a gweithio ynddo.
- Sefydlu Grŵp Tasg a Gorffen er mwyn mynd i'r afael â mater tai fforddiadwy
- Cynllun Gweithredu 'Mwy na Geiriau' mewn lle, er mwyn cynyddu defnydd y Gymraeg wrth ddarparu gwasanaethau y Sector Gofal.
- Menter Iaith Cered yn llwyddo i ddenu siaradwyr newydd at y Gymraeg drwy gynnal prosiectau penodol, Cynllun Ar Gered, Prosiect Cymunedol Yr Ardd yn Llandysul, Cerddorfa Iwcadwli ynghyd â chynnal amrywiaeth o foreau coffi.
- Dadansoddi data Cyfrifiad 2021, a goblygiadau hynny ar ddefnydd yr iaith yng Ngheredigion, cyhoeddi adroddiad ar ein gwefan corfforaethol, a rhannu canlyniadau yn eang gyda phartneriaid.
- CAVO yn un o'r Cynghorau Gwirfoddol Sirol cyntaf yng Nghymru i ennill cydnabyddiaeth drwy gynllun Cynnig Cymraeg y Comisiynydd y Gymraeg
- Cyfoeth Naturiol Cymru wedi ennill gwobr Cyflogwr Cymraeg Gwaith y Flwyddyn 2022
- Bwrdd Iechyd Hywel Dda wedi ymrwymo i gynllun Cymraeg Gwaith i ddarparu Cyrsiau Codi Hyder i 100 o'u staff.
- Coleg Ceredigion, wedi gosod polisi lle mae disgwyl i'r holl staff ddilyn rhaglen hyfforddiant mewnol ar gyfer creu dosbarthiadau dwyieithog 'Sylfaen, Gwell Gorau'
- Prifysgol Aberystwyth wedi bod yn buddsoddi mewn datblygiadau mawr er budd defnydd y Gymraeg:
  - Ail agor Neuadd Pantycelyn (Medi 2020) yn dilyn buddsoddiad o £16.5miliwn gan gynnig llety o ansawdd ar gyfer hyd at 200 o fyfyrwyr a lleoliad ar gyfer y gymuned.
  - Ym Medi 2021 agorwyd Ysgol Gwyddor Filfeddygol cyntaf Cymru ym Mhrifysgol Aberystwyth. Mae'r cwrs yn rhoi cyfle i fyfyrwyr astudio agweddau penodol o wyddor filfeddygol drwy gyfrwng y Gymraeg.

- Ym mis Medi 2022 croesawyd myfyrwyr nyrsio cyntaf y Brifysgol fydd yn cael eu hyfforddi yn nyrsys Oedolion ac Iechyd Meddwl. Yn ogystal bydd cyfle i fyfyrwyr astudio hanner y cwrs drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Mae gwaith hefyd wedi cychwyn fel rhan o brosiect uchelgeisiol i ail ddatblygu'r Hen Goleg yn ganolfan flaenllaw ar gyfer dysgu, treftadaeth, diwylliant a menter i'r Brifysgol, i'n cymuned ac i Gymru erbyn 2024.

Ystyried y Targed: Cynyddu Nifer y Siaradwyr Cymraeg:

Gosododd Strategaeth Iaith Ceredigion darged i gynyddu canran siaradwyr Cymraeg yng Ngheredigion o 47.5% i 48.5%, sef rhyw 1,500 yn fwy o siaradwyr Cymraeg erbyn 2023. Roedd y targed hwn yn seiliedig ar alluoedd iaith Gymraeg disgwylidig y boblogaeth erbyn 2023 ynghyd â nifer y siaradwyr Cymraeg sy'n gadael addysg cyfrwng Cymraeg.

Y prif ddull o fesur nifer y siaradwyr Cymraeg yw data'r Cyfrifiad bob degawd. Rhaid adrodd bod canlyniadau Cyfrifiad 2021 yn fater o siom i Geredigion ar yr olwg gyntaf, roedd ychydig o dan hanner y boblogaeth yn datgan eu bod yn gallu siarad Cymraeg, 45.3% (31,678), roedd hyn yn ostyngiad o 3,286 o bobl ers y Cyfrifiad diwethaf yn 2011, neu gostyngiad o 2.0%. Mae'r gostyngiad hwn hefyd wedi bod yn batrwm dros y degawdau diwethaf, er bod y cyflymdra gostyngiad wedi arafu dros y ddegawd diwethaf.

Fodd bynnag, er bod gostyngiad cyffredinol yn y canran a'r nifer o siaradwyr Cymraeg yng Ngheredigion, mae'r gyfran o oedolion sydd yn medru Cymraeg (cohort 16-44 mlwydd oed) wedi cynyddu 2.2% ers Cyfrifiad 2011. Mae hyn yn duedd positif newydd, sydd o bosib yn awgrymu bod cynnydd yn cael ei wneud wrth gadw'r siaradwyr Cymraeg yma yng Ngheredigion.

Mae Ceredigion yn parhau i gael ei ystyried fel un o gadarnleoedd y Gymraeg, ac mae'n Sir allweddol o ran cynllunio twf a ffyniant yr iaith. Yn ôl adroddiadau Cyfrifiad 2021, parhaodd Ceredigion fel yr awdurdod lleol gyda'r drydedd gyfran fwyaf o siaradwyr Cymraeg 3 oed a throsodd yn genedlaethol (45.3% o drigolion), y tu ôl i Wynedd (64.4% o drigolion) ac Ynys Môn (55.8%).

Rhaid nodi bod angen gofal wrth ddehongli data'r Cyfrifiad gan fod y darlun yn un cymhleth iawn. Nid yw data'r Cyfrifiad yn mesur y gwahanol lefelau o hyder wrth ddefnyddio'r iaith nac amllder defnyddio'r Gymraeg, nad ychwaith unrhyw deimladau o ran perthyn i'r Gymraeg. Mae'r wybodaeth am sgiliau Cymraeg yn y cyfrifiad yn seiliedig ar hunanasesiad person o'u gallu, ac mae pobl yn medru bod yn ddi-hyder neu'n swil wrth nodi eu galluoedd.

At hyn mae'n bwysig nodi wrth ystyried y ffigurau hyn bod Cyfrifiad 2021 wedi cael ei gynnal yn ystod pandemig COVID-19 (21 Mawrth 2021). Roedd hyn yn dilyn cyfnodau clo, dysgu o bell i blant, ac roedd llawer o bobl yn gweithio gartref. Nid yw'n hysbys sut y gallai'r pandemig fod wedi effeithio ar ymateb pobl i'r cwestiwn yng nghylch eu gallu yn y Gymraeg neu eu canfyddiad ynghylch sgiliau Cymraeg pobl eraill. Mae'n bosib iawn bod mwy yn medru siarad rhywfaint o Gymraeg, ond wrth hunan asesu eu sgiliau yn y Gymraeg, roeddent yn teimlo'n swil ac yn ddihyder i nodi hynny. Mewn rhai achosion, yn enwedig i blant, roedd gallu Cymraeg yn cael ei gofnodi gan berson arall, er enghraifft, rhiant neu warchodwr.

Mae Comisiynydd y Gymraeg wedi cyhoeddi: *Dogfen Gyngor ar Asesu Cyrhaeddiad y Strategaethau 5 mlynedd Awdurdodau Lleol*, ac ynddo nodir mae y Cyfrifiad yw'r brif ffynhonnell ddata am y Gymraeg yng Nghymru, a chaiff ei ddefnyddio gan Lywodraeth Cymru i asesu cynnydd yn erbyn y targed o filiwn o

siaradwyr Cymraeg erbyn 2021. Fodd bynnag mae'r ddogfen hefyd yn darparu gwybodaeth gyfredol am fethodoleg a ffynonellau data eraill y gellid eu defnyddio er mwyn asesu i ba raddau mae'r Strategaeth wedi llwyddo i gyrraedd y targedau a osodwyd. Ceir gwybodaeth ynghylch canfyddiadau rhai o'r arolygon hynny yn rhan o'r adroddiad hwn.

Mae angen tynnu sylw bod y data ynghylch nifer siaradwyr Cymraeg yn llawer mwy optimistaidd yn yr arolygon eraill hyn sydd ar gael; er enghraifft mae Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth yn dynodi bod canran y siaradwyr Cymraeg yng Ngheredigion wedi bod yn codi. Yn y flwyddyn 2014 datgelodd yr Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth bod 52.7% o boblogaeth Ceredigion yn medru siarad Cymraeg, a gwelwyd hwn yn codi i 60.9% erbyn 2020. Yn 2022 yn ôl yr Arolwg hwn roedd nifer siaradwyr Cymraeg yng Ngheredigion yn 57.45%. Felly, yn ôl yr arolwg hwn mae lefelau nifer y siaradwyr Cymraeg dal i fod yn uwch yng Ngheredigion na'r canran a welwyd yng Nghyfrifiad 2021. Er mae data'r Cyfrifiad ydy'r data mwyaf gwyddonol a dibynadwy, dim ond bob 10 mlynedd mae'r Cyfrifiad yn cael ei gynnal, felly mae'n bwysig i edrych ar ddata gwahanol hefyd, er mwyn medru edrych ar dueddiadau.

Ar hyn o bryd mae Llywodraeth Cymru yn cynnal arolwg ar y gwahanol ddata sy'n bodoli ar gyfer mesur nifer y siaradwyr Cymraeg, ac yn ceisio datrys pam bod y canlyniadau mor wahanol i'w gilydd.

Ynghlwm wrth y gwaith o ddatblygu Cynllun Busnes Lefel 1 y Gwasanaeth Democrataidd eleni, byddwn yn gweithio gyda'r Gwasanaeth Polisi a Pherfformiad i ddatblygu mesurau perthnasol y byddwn yn gallu monitro'n reolaidd.

Casgliadau:

Er bod y Sir yn gyfuriog o weithgareddau, mae canlyniadau Cyfrifiad 2021 wedi gosod nifer o heriau o'r newydd i Geredigion. Mae ymateb i'r heriau hynny, lliniaru'r risgiau sy'n wynebu'r Gymraeg a sicrhau hyfywedd y gymuned iaith Gymraeg yn golygu cynllunio ieithyddol trwyadl. Hyn oll er mwyn ceisio gwyrddroi'r tueddiadau, gan atal unrhyw ddirywiad pellach yn y nifer sy'n siarad y Gymraeg, ac yn ei defnyddio yng Ngheredigion.

Mae cynaliadwyedd yr iaith Gymraeg yn ddibynnol ar y broses o gryfhau cymunedau Cymraeg, a hynny trwy ddarparu digon o gyfleoedd addysgol, diwylliannol a chymdeithasol i ddefnyddio'r iaith o ddydd i ddydd. Yn unol â'r Strategaeth iaith hon, bydd y gwaith ar gyfer y Strategaeth iaith am y pum mlynedd nesaf hefyd yn mynd i'r afael a chreu'r amgylchiadau cywir hyn, er budd ffyniant y Gymraeg.

Wrth ddatblygu Strategaeth iaith newydd ar gyfer y cyfnod 5 mlynedd nesaf, bydd angen i wasanaethau'r Cyngor ynghyd â phartneriaid allweddol ymrwmo i weithio gyda'i gilydd, yn galetach nag erioed o'r blaen, i hyrwyddo ac annog y defnydd o'r Gymraeg ym mhob agwedd o fywyd cymdeithasol ac economaidd y sir; hyn er mwyn gwyrddroi unrhyw ostyngiadau pellach yn nifer y siaradwyr Cymraeg. At hyn bydd angen ymrwymiad ar lefel Strategol gan bob sefydliad partner i sicrhau canlyniad boddhaol.

Wrth adolygu cyrhaeddiad y Strategaeth iaith hon mae'n bwysig cydnabod bod cynllunio iaith yn broses tymor hir, ac mae gweithredu er lles y Gymraeg yn cymryd amser i'w feithrin; fodd bynnag mae'r Cyngor yn teimlo'n hyderus bod y Strategaeth iaith hon wedi gosod y seiliau cywir ar gyfer symud ymlaen i'r cyfnod 5 mlynedd nesaf.

Goblygiadau Ariannol / Financial Implications
NA
Argymhellion / Recommendations
Aelodau Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus I dderbyn yr adroddiad.
Atodiadau / Attachments
Adroddiad Adolygu Strategaeth Iaith 2018-23 Atodiad 1: Adroddiad Cyflawniad Strategaeth Iaith 2018-23
Swyddog Adrodd / Reporting Officer
Carys Lewis Morgan